

ATITUDINEA CADRELOR DIDACTICE FAȚĂ DE INTEGRAREA COPIILOR CU DEFICIENȚE MINTALE ȘI DE AUZ

Timuș Angela

Profesor Logoped Doctor

Colegiul National "Johannes Honterus" Brasov, România

Rezumat

Adesea, deficiența de auz la copii este percepută altfel decât deficiența mintală, cum este cazul unor cadre didactice care nu sunt bine informate sau nu au suficientă experiență în abordarea copiilor cu deficiențe.

Și în cazul specialiștilor bine informați și cu o experiență mai bogată în lucrul cu copiii deficienți există o diferență de percepție, care poate influența decisiv atitudinea față de integrarea acestei categorii de copii.

Are o influență importantă, în formarea percepției sociale asupra deficienței, de un tip sau altul, nivelul de pregătire și formare profesională? Există influențe diferite exercitate de către mediul integrator al școlilor obișnuite și de către mediul separat al școlilor din învățământul special?

Cuvinte cheie: *atitudine, percepție socială, deficiență mintală, deficiență de auz, integrare*

Summary *In the survey outcomes de established psycho-pedagogical foundations of education and social integration by children with hearing impediment; it was developed a change in teachers attitudes towards children with SEN and to their integration.*

Perspective teoretice

Atitudinile sunt procese psihologice latente sau manifeste ale tuturor persoanelor, care sunt exprimate sau formulate când sunt evocate de stimuli (Antonak și Linveh, 2000). Ele se formează în timp, prin experiențe, sunt construite social și reprezintă atracții sau repulsii, evaluări favorabile sau nefavorabile ale obiectelor, oamenilor, evenimentelor, ideilor și reacțiile la acestea. Atitudinile, ca modalități relativ constante de raportare a individului/ grupului față de anumite laturi ale vieții sociale sau față de propria persoană, pot furniza informații cu privire la modul în care sentimentele și părerile influențează cunoașterea socială și producerea comportamentului social.

Atitudinile au la bază procese care nu pot fi observate în mod direct, deoarece sunt interne subiectului. Atitudinile se exprimă însă în răspunsurile evaluative ale indivizilor cu privire la obiectul atitudinii. După Petty, Wegener și Fabrigar (1997), deși atitudinile au fost definite în diverse moduri, la baza lor se află dimensiunea evaluativă. Atitudinile sunt evaluări succinte ale obiectelor (propria persoană, alte persoane, diverse subiecte etc.) de-a lungul unui continuum, de la pozitiv la negativ. În urma proceselor de elaborare a atitudinilor rezultă o activitate evaluativă, prin care obiectul atitudinii este plasat pe un punct, de-a lungul unei axe, care are un pol negativ și unul pozitiv. Când ating un grad mai înalt de stabilitate, atitudinile se constituie în însușiri caracteriale ale unei persoane. În relație cu valorile, atitudinile formează sisteme de valori-atitudini (Linton R.)

care au funcția de vectori orientativi personali (de exemplu, atitudinea față de sine, față de muncă, față de o ideologie etc.).

Aceste structuri psihice sunt orientări personale sau de grup, rezultate din combinarea de elemente afective, cognitive și conative, care exercită influențe de direcționare, motivare sau evaluare asupra comportamentului. Eaglz și Chaiken (1993) explică modul în care pot genera atitudinile răspunsuri cognitive (de exemplu, credințe cu privire la obiectul atitudinii), răspunsuri afective (de exemplu, emoții sau sentimente față de obiectul atitudinii) și răspunsuri comportamentale (spre exemplu, intenția sau efectuarea unor acțiuni asupra obiectului atitudinii).

Se pot delimita trei caracteristici pe care atitudinile le prezintă și care exercită influențe în interpretarea informațiilor relevante pentru respectiva atitudine, rezistența la influență și predicția comportamentelor: accesibilitatea (când asocierile dintre obiect și evaluare sunt puternice, simpla prezentare a obiectului atitudinii poate activa automat evaluarea acestuia); tăria (persistența în timp, rezistența la schimbare și influențele asupra procesării informațiilor și comportamentelor indivizilor); ambivalența (când avem atitudini care conțin atât elemente pozitive, cât și elemente negative).

Atitudinea are rol dinamogen, determinând o preparație pentru acțiune mai durabilă și mai generică decât motivația și este apreciată ca fiind o stare de pregătire sau de fundamentare a opțiunii pentru inițierea și manifestarea unui comportament. Atitudinea exercită și o funcție reglatorie asupra comportamentului, în care se exprimă prin acțiuni corespunzătoare. Aceasta are un caracter de variabilă inferantă (Stoetzel), întrucât nu este direct observabilă, ci rezultă din comportamentele pe care le suscită.

Totodată, atitudinile sunt implicate în relații și interacțiuni sociale, exercitând o funcție de motivare și orientare a acestora. Atitudinile exercită influențe asupra comportamentelor indivizilor, relațiile dintre atitudini și comportamente constituind un domeniu preferat de cercetare. Din această perspectivă, atitudinile reflectă o predispoziție de a ne comporta în mod stereotip și predictibil față de, sau în prezența membrilor unui anumit grup (Hunt și Hunt, 2000). Atitudinile fac parte din categoria factorilor dispoziționali de estimarea a comportamentului uman și sunt buni predictorii pentru comportament atunci când: sunt puternice și constante, sunt legate direct de comportamentul prezis, sunt bazate pe experiența personală directă și când subiectul este conștient de atitudinile sale.

Atitudinile constituie obiect al învățării și schimbării. Achiziționarea de atitudini se realizează pe trei căi mai importante: contactul direct cu obiecte, evenimente, persoane etc.; interacțiunea cu cei care dețin deja o atitudine; experiența socială asimilată în grupurile formale sau informale. Aici, familia se consideră că are un rol important în modelarea atitudinii la copil, ca urmare a identificării acestuia cu unul dintre părinți. Atitudinile dobândite în copilărie și adolescență sunt ulterior

consolidate sau schimbate ca urmare a multiplicării influențelor și relațiilor sociale care pot avea efect de întărire sau de generare de conflicte între informațiile sau experiențele vechi și noi.

Au fost descrise legături între atitudini și reprezentările sociale relative la obiectele atitudinilor, în sensul că, atitudinea față de un obiect nu poate să apară fără reprezentarea prealabilă a acelui obiect. Reprezentările sociale sunt ansambluri dinamice cu rol esențial în producerea și reglarea comportamentelor, în stabilirea relației cu mediul înconjurător, care subordonează atitudinile și opiniile (expresiile verbale ale atitudinilor), alimentează, organizează și le orientează spre câmpul manifestărilor acționale cotidiene, oferind stiluri de conduită bine conștientizate, grefate pe grile atitudinale, prin care individul se racordează la concepția grupului/ a comunității de care aparține.

Există o serie de factori care pot contribui la formarea atitudinilor față de persoanele cu handicap și care le imprimă un specific orientării comportamentului membrilor societății față de integrarea socială a acestei categorii de persoane. În funcție de orientarea acestor atitudini, favorabilă sau defavorabilă față de persoanele cu handicap, este influențat, în același sens, și procesul includerii acestor categorii de persoane în mediile obișnuite.

Factorii care determină constituirea unor atitudini pozitive sau negative față de persoanele cu handicap și, implicit, față de copiii cu handicap și care reflectă măsura în care persoanele obișnuite sunt pregătite sau nu să intre în relații cu persoanele ce prezintă un handicap, pot fi din cel puțin trei categorii: factori care țin de persoana care exprimă opinia, tipul handicapului și contextul socio-cultural, la un moment dat. Pe de altă parte, mai mulți autori au trecut în revistă o serie de factori care pot influența formarea atitudinilor față de persoanele cu handicap, dintre care amintim: vârsta, genul, naționalitatea, statutul marital, nivelul educațional, nivelul socio-economic, reședința în mediul urban sau rural, experiența cu persoanele cu deficiențe etc. (Tervo, Redinius și Palmer, 2004).

Investigarea atitudinilor față de persoanele cu handicap s-a aflat în centrul mai multor cercetări, mai ales în ultimii ani. Deși studiile privind atitudinile societății față de persoanele cu deficiențe/handicap arată o evoluție a atitudinilor membrilor acesteia către acceptare și toleranță, totuși mai există persoane care împărtășesc concepții greșite privind diferite categorii de persoane cu deficiențe sau manifestă comportamente discriminatorii în ceea ce privește oportunitățile educaționale sau profesionale care pot fi puse la dispoziția acestora.

Literatura de specialitate a prezentat o serie de studii care au pus un accent deosebit pe investigarea atitudinilor față de integrarea sau includerea persoanelor cu handicap și în special a copiilor cu CES/ handicap. De o importanță deosebită în calitatea vieții persoanelor cu handicap o au atitudinile specialiștilor (logopezi, psihoterapeuți etc.) față de această categorie de persoane. Investigarea atitudinilor specialiștilor față de integrarea acestor persoane ajută la identificarea celor

mai potrivite măsuri de influențare, în scopul formării unor relații bazate pe valorificare reciprocă și de promovare a egalității șanselor de participare.

Metodologia cercetării

Propunem, în cele ce urmează, un studiu diferențiat realizat pe baza investigării atitudinii față de integrarea persoanelor cu deficiență mintală, comparativ cu integrarea persoanelor cu deficiență de auz, din perspectiva cadrelor didactice din structurile de învățământ obișnuit și din cele de învățământ special, din România (județul Brașov și municipiul București), în anul școlar 2010 – 2011.

Obiectivul investigației a fost compararea atitudinilor manifestate de cadrele didactice din învățământul de masă și din cel special față de integrarea copiilor cu deficiență mintală și deficiență de auz.

În cadrul cercetării, au fost investigate 150 de cadre didactice, repartizate în șase eșantioane, cu câte 25 de subiecți și pe trei categorii de persoane: cadre didactice din școala specială, cadre didactice itinerante și cadre didactice care lucrează cu copiii normali (respectiv, câte 50 de subiecți din fiecare categorie).

Metoda de cercetare aplicată a fost investigația realizată pe bază de chestionar, utilizându-se două chestionare distincte: unul în formă revizuită, respectiv inventarul de atitudini față de deficiența mintală, denumit MRAI-R, iar celălalt în formă adaptată, cu aceeași itemi, dar care aborda perspectiva atitudinii față de persoanele cu deficiență de auz. Jumătate din numărul de cadre didactice, respectiv câte 25 de subiecți din cele trei categorii au completat un chestionar privind atitudinile față de persoanele cu deficiență mintală, iar cealaltă jumătate din numărul de cadre didactice, tot în aceeași distribuție, au completat un chestionar privind atitudinile față de persoanele cu deficiență de auz.

Inventarul de atitudini față de deficiența mintală a fost revizuit de Antonak și Harth în anul 1994 și cuprinde 29 de itemi, care au valoare pozitivă sau negativă, în funcție de modul de orientare al atitudinilor, în acest caz fiind luate ca reper atitudinile pozitive față de persoanele cu deficiență mintală. Itemii sunt structurați pe patru scale, iar pe fiecare scală sunt repartizați 7, maximum 8 itemi. Scalele sunt următoarele:

- Scala Integrare–Segregare, evaluează opiniile privind integrarea persoanelor cu deficiență mintală în societate;

- Scala Distanță Socială, evaluează opiniile cu privire la interacțiunile sau contactele sociale dintre persoanele cu și fără deficiență mintală;

- Scala Drepturi Private, evaluează opiniile cu privire la respectarea drepturilor persoanelor cu deficiență mintală în societate;

- Scala Convingeri Nefavorabile, evaluează opiniile cu privire la unele aspecte morale și comportamente sociale ale persoanelor cu deficiență mintală.

Inventarul se completează individual de către fiecare participant, fără limitarea timpului, iar pentru fiecare item se marchează opinia pe un continuum de patru puncte cu ancorele „dezacord total”, „dezacord”, „acord” și „acord total”.

După completarea chestionarului, subiecții au fost rugați să furnizeze unele informații personale privind vârsta, genul, nivelul educațional și ocupația actuală. Subiecții au fost invitați să indice dacă cunosc o persoană cu deficiență mintală. În cazul în care răspunsul este pozitiv, aceștia trebuiau să indice tipul relației, pe categorii (relație familială, apropiată, întâmplătoare, de vecinătate, doar cunoștințe sau neexistența unei relații).

Pentru a cota rezultatele în direcția atitudinilor pozitive s-a ținut seama de valoarea pozitivă sau negativă a fiecărui item, acordându-se punctaje la modul următor: pentru un item pozitiv: dezacord total = 1, dezacord = 2, acord = 3, acord total = 4; pentru un item negativ: dezacord total = 4, dezacord = 3, acord = 2, acord total = 1. Scorurile la scalele *integrare-segregare*, *drepturi private* și *convingeri nefavorabile* pot avea valori cuprinse între 7 și 28 de puncte, iar la scala *distanță socială* valorile pot fi cuprinse între 8 și 32 de puncte. La nivelul întregului instrument de măsurare, scorurile pot lua valori cuprinse între 29 și 116 puncte.

Modul de abordare în cazul inventarului de atitudini față de deficiența de auz a fost exact același, fiind doar înlocuit termenul de deficiență mintală cu cel de deficiență de auz și rezultând forma adaptată a inventarului de atitudini MRAI-R (luat drept reper).

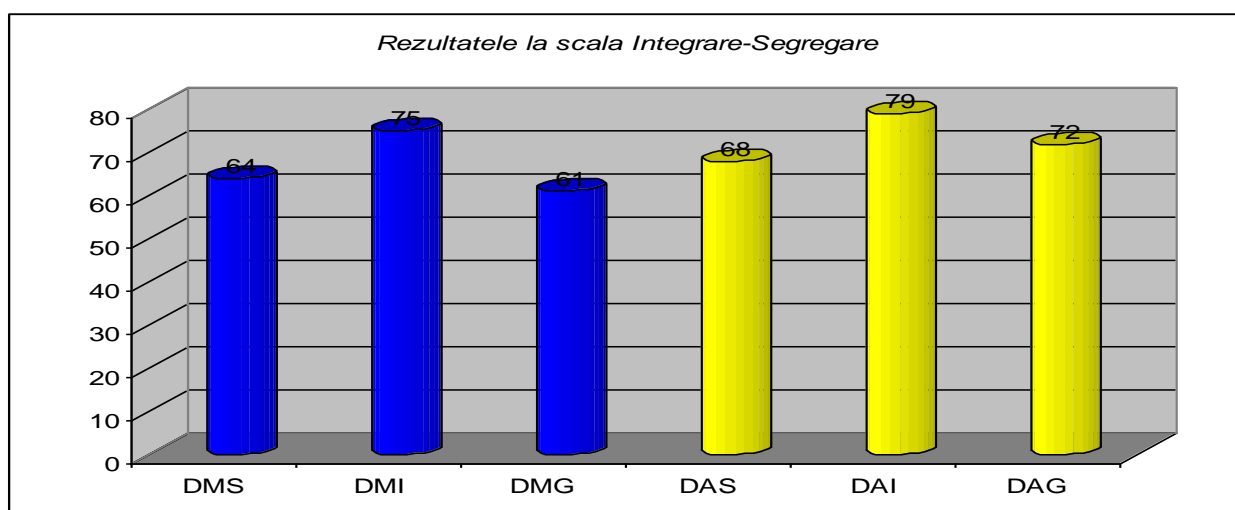
Ipoteza cercetării, pe care o supunem spre verificare, presupune că între atitudinile cadrelor didactice care lucrează în școlile integratoare și cele ale profesorilor care lucrează în învățământul special există diferențe specifice, determinate de nivelul diferit de pregătire și formare profesională. Suplimentar, se va face diferențierea percepției sociale a integrării copiilor cu deficiență mintală, comparativ cu copiii ce prezintă deficiență de auz, așa cum se prezintă din perspectiva specialiștilor în educație, la cele trei categorii de cadre didactice, avute în vedere.

Rezultatele obținute la cele două tipuri de inventare au fost prelucrate statistic prin calculul frecvențele, medianele și procentelor corespunzătoare, privind atitudinea față de fenomenul integrării la nivel general, respectiv la nivelul tuturor itemilor inventarelor, dar și pe cele patru scale de apreciere delimitate. Pentru verificarea diferențelor semnificative dintre loturile de cadre didactice s-a recurs la aplicarea testului U (Mann-Whitney), utilizabil în cazul eșantioanelor independente.

Comparație între atitudinile manifestate de cadrele didactice din școlile speciale și din școlile integratoare

Eșantioanele investigate le vom denumi prescurtat, după cum urmează. Tipurile de cadre didactice care și-au exprimat atitudinea față de integrarea copiilor cu deficiență mintală sunt: profesorii din învățământul special (DMS), cadrele didactice itinerante (DMI), profesorii din învățământul general (DMG). Pentru exprimarea opiniei față de integrarea copiilor cu deficiență auditivă, tipurile de cadre didactice sunt: profesorii din învățământul special (DAS), profesorii itineranți (DAI) și cadrele didactice care predau în învățământul obișnuit (DAG).

Pentru delimitarea tendințelor în atitudinile cadrelor didactice investigate, pe cele patru scale ale inventarelor, au fost calculate frecvențele, medianele și procentele corespunzătoare fiecărei scale, valori pe baza cărora s-au putut întocmi reprezentările grafice, de la nivelul celor patru scale, după cum urmează.

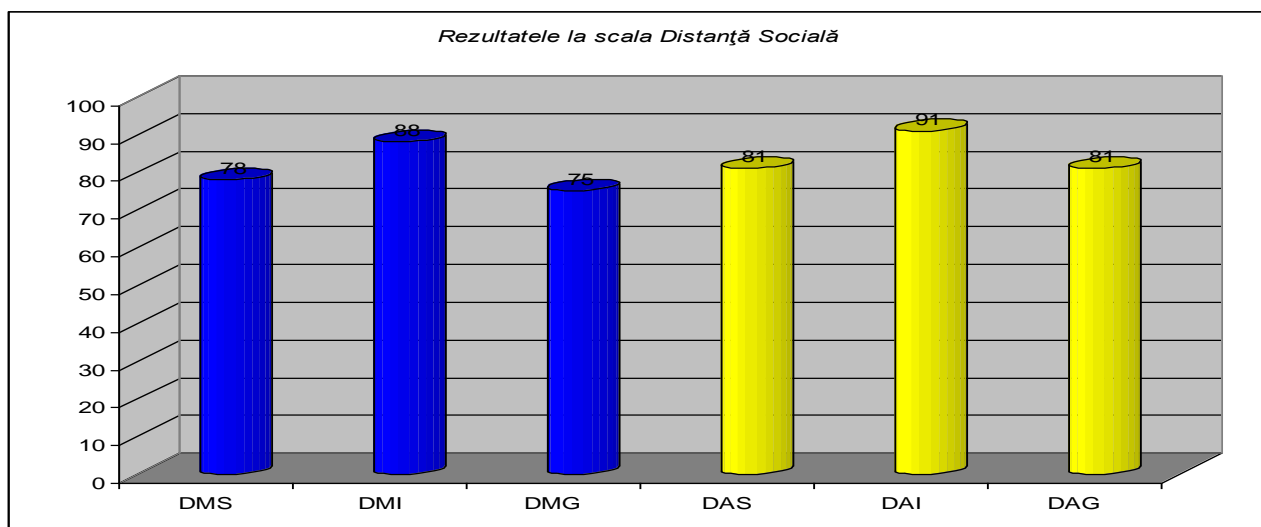
Scala *Integrare-Segregare* cuprinde itemi care sondează opiniile privind integrarea copiilor/persoanelor cu deficiențe în comunitatea educațională sau socială, din perspectiva beneficiilor care pot fi obținute prin procesul de integrare, atât în ceea ce privește persoanele deficiente, cât și persoanele normale.

Tendința rezultatelor obținute la nivelul fiecărui eșantion investigat se poate observa în reprezentarea grafică de mai sus. La nivelul acestei scale se evidențiază o distribuție aproximativ asemănătoare din perspectiva opțiunilor privind deficiența mintală, comparativ cu deficiența de auz, dar pentru ultima perspectivă atitudinea celor trei categorii de cadre didactice este ușor mai favorabilă, în general. Menționăm faptul că profesorii din învățământul de masă manifestă cea mai puțin favorabilă atitudine față de integrarea copiilor cu deficiență mintală (61%), înregistrând cele mai multe scoruri la opțiunea *dezacord* sau *dezacord total*, spre deosebire de celelalte loturi, iar față de integrarea elevilor cu deficiență de auz manifestă o permisivitate mai mare, scorurile fiind apropiate de cele ale profesorilor itineranți (68% se apropie de 72%). Cele mai bune atitudini față

de integrarea copiilor cu deficiențe mintale, respectiv de auz, le-au manifestat cadrele didactice itinerante, în proporție de 75% (eșantionul DMI) și de 79% (eșantionul DAI).

Scorurile sunt mai bune atunci când itemii conțin referiri la persoane cu deficiențe în general (și numai la copii) și când este vorba, mai ales, de integrarea în comunitate (cu perspectivă mai largă decât integrarea educațională) sau la locul de muncă. Integrarea educațională la nivelele superioare, cum ar fi la liceu, este mai bine cotată, probabil pentru faptul că, la această vârstă, elevii au dobândit suficiente comportamente adaptive care să le sprijine integrarea la acest nivel și să facă față relaționării adecvate cu ceilalți, dar și comunicării cu semenii, în ansamblu.

Au fost înregistrate și scoruri mai slabe, mai ales din perspectiva includerii elevilor cu deficiențe în programe de după-amiaza, separate de elevii normali. S-a observat o tendință generală de a opta pentru includerea suplimentară a acestor copii, indiferent de tipul de deficiență, în scopul completării educației și stimulării adecvate a dezvoltării acestor copii. Un alt motiv ar mai fi resursele materiale și umane insuficiente la nivelul integrării educaționale, la momentul actual sau faptul că dificultățile pot fi mai mari decât beneficiile, în cadrul procesului integrațional.

În cadrul scalei *Distanță socială* sunt incluși itemi cu privire la interacțiunile sau contactele sociale dintre persoanele cu și fără deficiențe, itemi care indică gradul de apropiere sau distanțare socială a persoanelor fără deficiențe față de persoanele cu deficiențe, în anumite contexte sociale.

La această scală tendința generală la cele trei categorii de cadre didactice este asemănătoare ca și la scala precedentă, cu mențiunea că scorurile la acest nivel au valori mai bune decât la scala integrare-segregare.

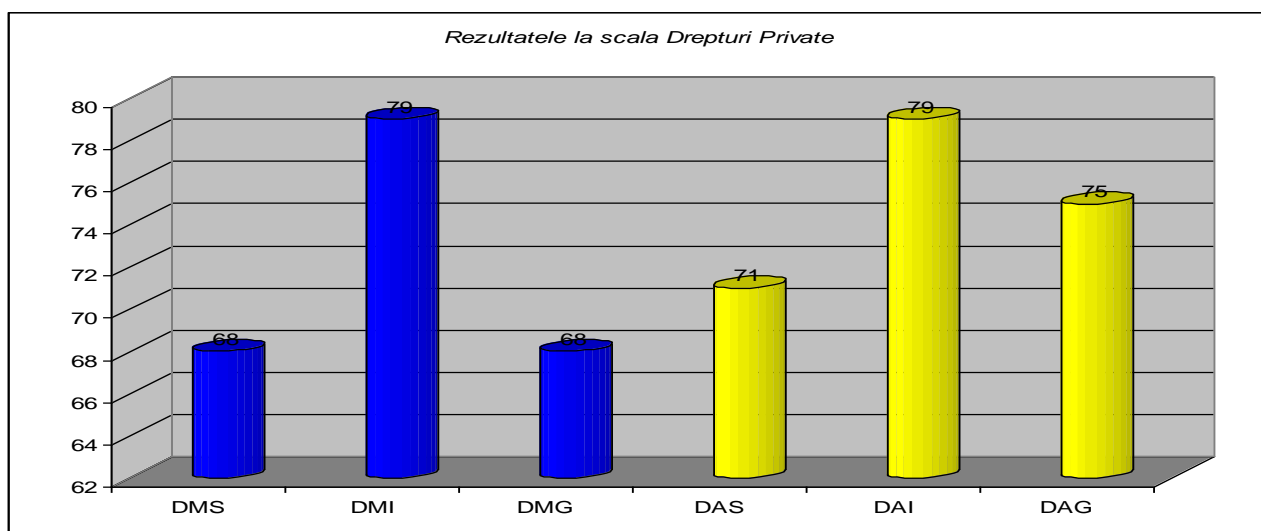
Cele mai bune rezultate (în procent de 78% pentru eșantionul DMS și de peste 80% la celalalte eșantioane, cu excepția eșantionului DMG) au fost obținute la itemii care se referă la interacțiuni sociale cum ar fi: a merge la film, la teatru cu persoane care prezintă deficiențe, a

participa la o petrecere dedicată unui copil cu deficiență. Și la nivelul contactelor sociale de tipul: a înota alături de o persoană deficientă, a locui în bloc cu persoane din această categorie, au fost obținute scoruri bune.

Excepție de la aceste tendințe favorabile în integrarea socială a persoanelor cu deficiență a făcut eșantionul DMG, care a manifestat respingeri semnificative față de integrarea persoanele cu deficiență mintală, comparativ cu celelalte eșantioane (în general, doar în proporție de 76% au avut opinii favorabile relaționării cu această categorie de persoane).

Cu cât itemii se raportează la cultivarea unor relații mai apropiate cu persoanele ce prezintă deficiențe, cu atât se manifestă o rețineră mai mare față de persoanele cu deficiență, (de exemplu: a permite ca propriul copil să își facă prieteni dintre persoanele care prezintă deficiență, a lua cina împreună cu persoane din această categorie), fapt ce s-a evidențiat în scoruri ușor mai reduse, decât la ceilalți itemi. Itemul care se referă la faptul de a fi tuns de către o persoană competentă care prezintă deficiență, a întrunit cele mai mari rețineri, la nivelul acestei scale, dovedind o oarecare lipsă de încredere față de aceste persoane.

Totuși, se evidențiază la nivelul acestei scale, tendințe care reflectă acceptarea socială crescută a persoanelor cu deficiențe, indiferent de contextul în care au interacțiunile sociale (cu excepția subliniată mai sus), iar distanța socială tinde să crească mai mult în cadrul implicării membrilor de familie în relații de prietenie sau de vecinătate.

Itemii scalei *Drepturi private* se referă la opiniile cu privire la respectarea drepturilor persoanelor cu deficiențe în societate, precum și oferirea de diferite tipuri de servicii adecvate acestei categorii de persoane.

La această scală se constată o acceptare socială crescută, mai ales a persoanelor cu deficiență de auz, spre deosebire de cele cu deficiență mintală, de către majoritatea cadrelor didactice

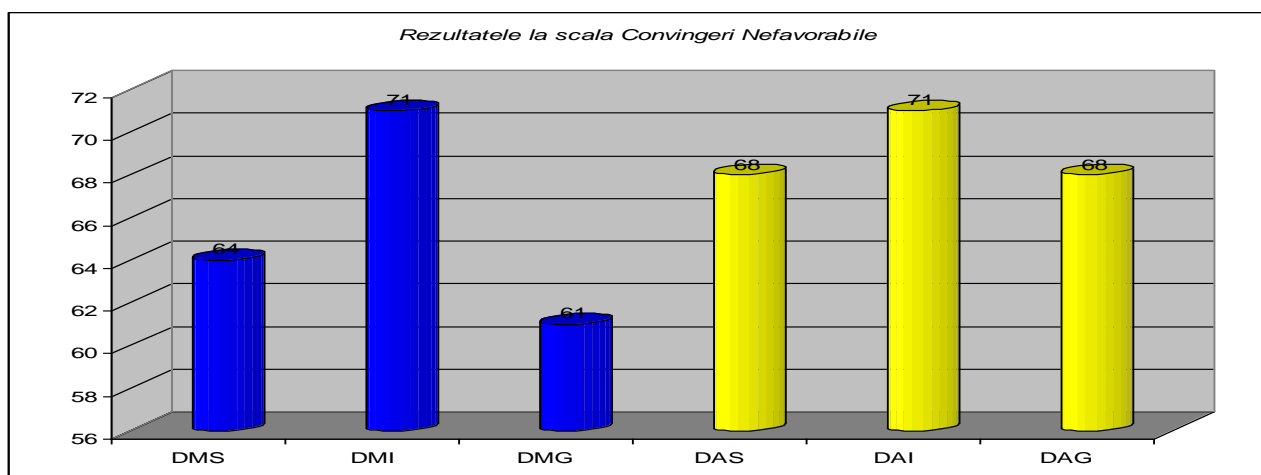
chestionate, indiferent de contextele în care au loc interacțiunile sociale, cele mai proeminente tendințe constatându-se la nivelul eșantioanelor de profesori itineranți (cu un procentaj de 79% pentru fiecare eșantion), urmat de lotul de cadre didactice din învățământul de masă, care promovează integrarea copiilor cu deficiență de auz (eșantionul DAG, cu procentajul de 75%). Cele mai scăzute tendințe se constată din perspectiva atitudinii față de integrarea elevilor cu deficiență mintală, la eșantionul de cadre didactice din școala specială și la cel al profesorilor din învățământul general (fiecare cu un procentaj de 68%).

Se mai constată o atitudine pozitivă față de situații și contexte de viață posibile, cea mai mare parte a profesorilor fiind de acord să se respecte drepturile copiilor cu deficiență mintală/ de auz, indiferent de opinia personală a managerului unei unități de învățământ, chiar din mediul privat fiind, sau să nu se refuze acordarea de diferite tipuri de servicii persoanelor cu deficiență, fie în cadrul unor centre de zi, în parcuri de distracții, locuri de campare sau să se evite accesul la unele oferte imobiliare, în cazul familiilor cu copii cu deficiențe, atunci când proprietarii manifestă rețineri față de această categorie de copii.

Cele mai scăzute scoruri s-au înregistrat în privința opiniei față de legile impunătoare de nediscriminare a persoanelor cu deficiențe, prin care s-ar încălca drepturile unor persoane normale, multe dintre cadrele didactice recunoscând faptul că legile în favoarea persoanelor cu deficiențe nu încălcă drepturile persoanelor normale.

Cele mai ridicate scoruri au fost observate în legătură cu atitudinea față de oferirea unor servicii, din ipostaza de patron sau angajat, persoanelor cu deficiențe, în acest caz, cadrele didactice nemanifestând rețineri față de respectarea drepturilor acestor persoane și fiind de părere că merită tratate la fel ca orice alți cetățeni, cu drepturi depline.

Scala *Convingeri nefavorabile* investighează atitudinile față de anumite aspecte morale și comportamente sociale ale persoanelor cu deficiențe, existența unor convingeri favorabile sau nefavorabile, precum și a unor idei preconcepute cu privire la aceste persoane.

La nivelul scalei convingeri nefavorabile, distribuția generală a rezultatelor obținute respectă configurația de la celelalte scale ale chestionarului, cu menținerea la niveluri superioare a tendinței generale a eșantioanelor de profesori itineranți (cu câte un procentaj de 71% la fiecare lot), urmate de eșantioanele de cadre didactice din învățământul special și din cel obișnuit, care sunt în favoarea integrării elevilor cu deficiență de auz (procentajele sunt de 68%, pentru fiecare lot). Cele mai scăzute niveluri privind acceptarea integrării au fost atinse tot de eșantionul de cadre didactice din învățământul de masă, care manifestă rețineri în integrarea copiilor cu deficiență mintală (cărui îi corespunde un procent de 61%).

Scorurile de la această scală au fost ușor mai scăzute decât cele obținute la celelalte scale. Anumite convingeri nefavorabile expuse au fost împărtășite și de o mare parte din cadrele didactice investigate, cum ar fi cele referitoare la capacitatea persoanelor cu deficiență de a avea răbdare pentru a obține ceea ce își doresc sau de a da dovadă de autocontrol, capacitate ce poate să aibă un rol stimulator în stabilirea de relații între această categorie de persoane și persoanele fără deficiențe. Cea mai nefavorabilă convingere, la care au aderat multe dintre cadrele didactice, a fost cea privind imposibilitatea de manifestare a persoanelor cu deficiențe, în același fel cu cele care nu au deficiențe, chiar dacă contextul este considerat a fi favorabil, în condițiile egalității de șanse sociale.

Au existat și atitudini pozitive, în marea majoritate a cazurilor, în ceea ce privește convingerea că școlarii cu deficiențe nu își pierd timpul jucându-se la ore, recunoscând valoarea includerii copiilor cu deficiențe în școlile de masă și a implicării în procesul învățării desfășurat în clasă. De asemenea, au fost recunoscute beneficiile integrării acestei categorii de copii și importanța interacțiunilor sociale dintre persoanele cu și fără deficiență, cu valorizarea posibilităților de exprimare ale persoanelor deficiente.

În general, cadrele didactice au preponderent convingeri favorabile, dar au și idei preconcepute cu privire la persoanele cu deficiență, luând în considerare limitele și dificultățile pe care le întâmpină persoanele cu deficiență în relațiile interpersonale. Pe de altă parte se mai poate menționa faptul că, profesorii nu cred, în procent semnificativ, că prejudiciile aduse persoanelor cu deficiențe au fost exagerate.

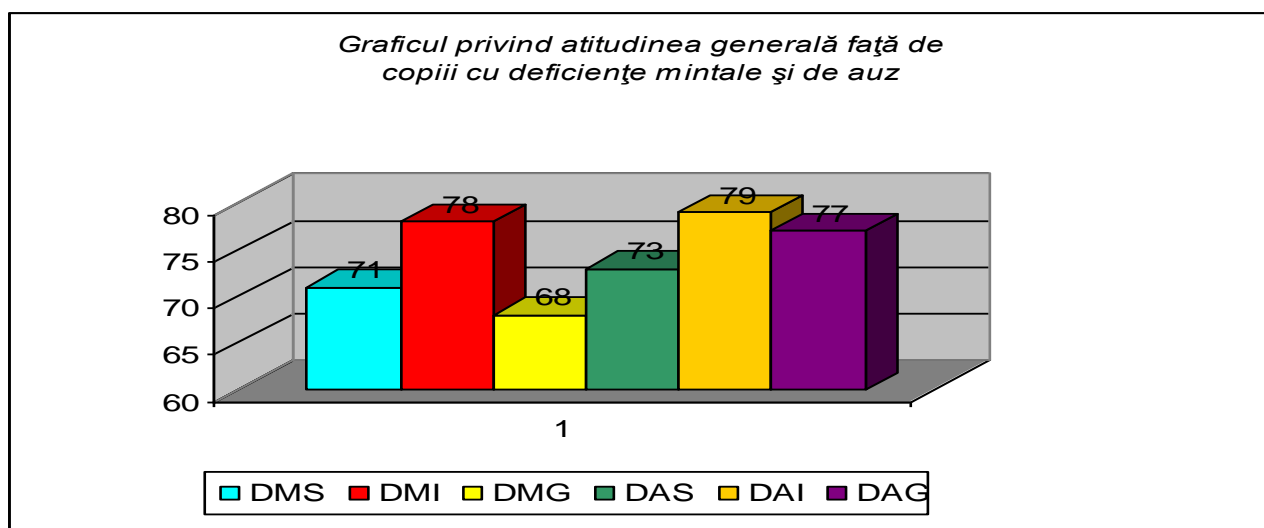
Pentru verificarea ipotezei cercetării, formulată mai sus, s-a recurs la aplicarea testului Mann-Whitney, prin care s-au comparat perechi de eșantioane, în vederea delimitării semnificației diferențelor dintre rezultatele obținute de fiecare eșantion.

Valorile testului U (Mann-Whitney), împreună cu reprezentarea grafică a rezultatelor generale la chestionare, prezentate mai jos, au relevat o serie de diferențe semnificative în exprimarea atitudinilor față de integrarea persoanelor cu deficiențe mintale și de auz.

Tabel cu valorile testului U (Mann-Whitney)

<i>Perechi de eșantioane</i>	<i>Valoare test U</i>	<i>Prag de semnificație</i>
DMG – DMS	189	0,019
DMG – DMI	158	0,003
DAG – DAS	208	0,037
DAG – DAI	225	0,043
DMS – DMI	134	0,001
DAS – DAI	197	0,025
DMS – DAS	186	0,014
DMI – DAI	280	0,527
DMG – DAG	150	0,002

Se observă diferențe semnificative între categoria profesorilor itineranți și între cele două categorii de cadre didactice din învățământul special, respectiv din învățământul general, atât din perspectiva rezultatelor privind deficiența de auz (la pragurile de semnificație de 0,025 și 0,043), cât mai ales din perspectiva deficienței mintale (pragurile de semnificație tind către 0, având valorile 0,001 și 0,003) – în cazul nostru, verificarea statistică este considerată validă la $p=0,05$.

Și procentele calculate pe baza medianelor, care exprimă tendința generală a grupurilor, pe baza unei valori centrale, relevă aceeași situație: pe o scară de la 1 la 100, cadrele didactice

itinerante se află la poziția 78 și 79, reprezentând nivelele cele mai ridicate de acceptare a procesului de integrare a copiilor cu deficiențe mintale, respectiv de auz. Din calculul procentelor realizate pe baza frecvențelor, pe intervalele de dezaprobare/ aprobare a fenomenului integrării, a reieșit faptul că două treimi din fiecare eșantion se situează în zona acordului total privind acest fenomen, iar restul de o treime din subiecți în zona acordului simplu. De altfel, cele două grupuri tind să se comporte ca unul singur, nefiind o diferență semnificativă între aceste eșantioane (la pragul de semnificație de 0,527).

Urmărind în continuare raționamentul nostru, se poate observa din reprezentarea grafică generală, că profesorii din școlile speciale ocupă o poziție inferioară, la valorile 74, respectiv 76, cadrele didactice din școala specială pentru copii cu deficiențe de auz având un nivel mai ridicat de acceptare a integrării, 36% dintre acestea exprimându-și acordul total față de fenomenul integrării (spre deosebire de profesorii din învățământul special pentru copii cu deficiență mintală, care doar în proporție de 20% sunt total de acord cu integrarea acestei categorii de copii).

De menționat faptul că pozițiile cele două eșantioane de profesori din învățământul special sunt situate în zona acordului simplu și a acordului total față de integrarea copiilor deficienți, ca și în cazul profesorilor itineranți. Doar în cazul cadrelor didactice din învățământul general a fost delimitat un procent de 12% dintre subiecți care au manifestat dezacord privind integrarea copiilor cu deficiențe mintale. Față de copiii cu deficiență de auz nu s-a înregistrat această poziție, în ansamblu, la profesorii care lucrează cu elevi normali. Se mai poate observa poziția superioară a eșantionului din urmă (valoarea 77), în comparație cu poziția inferioară a grupului profesorilor din școala obișnuită care și-au exprimat opiniile privind integrarea copiilor cu deficiență mintală (valoarea 60, fiind cea mai scăzută valoare dintre toate).

Perspectiva integrării elevilor cu deficiență mintală este defavorabilă, față de perspectiva integrării școlărilor cu deficiențe de auz, din punctul de vedere al atitudinilor profesorilor din învățământul de masă: deși un procent mai mic de cadre didactice manifestă dezacord față de integrarea copiilor cu deficiență mintală (după cum spuneam mai sus), 56% din subiecții chestionați și-au exprimat acordul simplu și doar 32% au fost total de acord cu fenomenul integrării acestei categorii de copii. În cazul deficienței de auz, 60% din profesori sunt total de acord și doar 40% dintre aceștia și-au exprimat acordul simplu față de integrarea copiilor cu deficiențe de auz.

Cu privire la sensul orientării atitudinii față de integrare, la eșantioanele de cadre didactice din învățământul obișnuit s-a delimitat o situație inversată, comparativ cu eșantioanele de profesori din învățământul special, în sensul că, în mediul obișnuit există o respingere mai mare a integrării copiilor cu deficiență mintală și o acceptare mai mare, apropiată de poziția cadrelor didactice itinerante, în cazul integrării elevilor cu deficiență de auz. Și între eșantioanele de cadre didactice

din învățământul special s-a constatat un grad mai mare de acceptare a integrării copiilor cu deficiență de auz spre deosebire de cei cu deficiență mintală.

Din perspectiva manifestării opiniei față de o deficiență sau alta, diferențele sunt semnificative în cadrul categoriei profesorilor din învățământul obișnuit (la pragul de semnificație de 0,002), dar și a celei a profesorilor din învățământul special (pragul are valoarea 0,014). Situația se poate explica prin calitatea percepției sociale (mai favorabilă sau mai defavorabilă) cu privire la handicapul determinat de cele două tipuri de deficiențe.

În vederea verificării ipotezei cercetării, au mai fost comparate și rezultatele obținute din perspectiva categoriei profesorilor din școala de masă raportată la cea a cadrelor didactice din școala specială, pe linia tipului de deficiență pentru care a fost realizată investigația, aceste diferențe fiind net semnificative, la pragul de 0,019, în cazul deficienței mintale și la pragul de 0,037, pentru deficiența de auz. Aceste diferențe ar putea fi argumentate prin diferențele existente în nivelul de pregătire și de formare profesională la aceste două categorii de cadre didactice, doar în puține cazuri profesorii din învățământul obișnuit având unele informații și o oarecare experiență în abordarea copiilor cu deficiență mintală sau cu deficiență de auz.

Se confirmă, astfel, ipoteza supusă verificării, conform căreia, între atitudinile cadrelor didactice care lucrează în școlile integratoare și cele ale profesorilor care lucrează în învățământul special există diferențe specifice, determinate de nivelul diferit de pregătire și formare profesională, afirmație verificată din două perspective, cea a deficienței mintale și cea a deficienței de auz.

Dubla verificare a avut rolul de a evidenția modul în care percepția socială a celor două tipuri de deficiență acționează la nivelul procesului de integrare, pentru constituirea unei atitudini, mai mult sau mai puțin favorabile (sau defavorabile), din perspectiva categoriilor de specialiști implicați în educația copiilor cu aceste tipuri de deficiențe.

Se mai poate contura o concluzie, potrivit căreia, percepția socială a deficienței direcționează, în sens favorizant sau frenator, procesul de integrare, din perspectiva profesorilor din școlile integratoare (agenți educativi care au puțină experiență, respectiv pregătire în abordarea copiilor cu deficiențe), dar și din cea a cadrelor didactice din învățământul segregat (care sunt specialiști bine pregătiți și cu experiență adecvată, bogată în domeniu). Percepția socială a deficienței de auz, mai favorabilă decât cea a deficienței mintale, determină atitudini mai favorabile față de integrare, la profesorii din învățământul special și mai ales la cei din învățământul general, în situația din urmă constatându-se chiar unele atitudini defavorabile în cazul integrării copiilor cu deficiență mintală.

O constatare interesantă, la momentul actual, a fost lipsa diferenței semnificative în cadrul categoriei profesorilor itineranți, care și-au manifestat nediferențiat atitudinile față de integrarea copiilor care prezintă cele două tipuri de deficiențe. Profesorii itineranți în general sunt formați și orientați în vederea educării adecvate și integrării copiilor cu deficiențe, chiar dacă aceste deficiențe

sunt diferite, multe dintre cadrele fiind absolvente ale învățământului superior de specialitate. La acestea, percepția socială a copilului cu deficiență mintală și a celui cu deficiență de auz nu diferă foarte mult, semnificativ, subiecții educației fiind abordați din perspectiva cerințelor lor educaționale speciale și contează mai puțin eticheta care este acordată, prin împărțirea deficiențelor pe categorii.

Cercetarea de față, din perspectiva modului în care percepția socială asupra deficienței sau handicapului de un anumit tip acționează în sensul orientării atitudinilor față de integrarea copiilor cu deficiențe, se înscrie în seria investigărilor care vizează studiul impactului unor fenomene sociale asupra procesului de integrare a persoanelor cu deficiențe, fiind în același timp, doar un demers care ne-a stârnit interesul pentru cercetări ulterioare, mai elaborate, în domeniu.

Bibliografie:

1. *ATKINSON & HILGARD'S - SMITH E., FREDRICKSON B., LUFHES G., NOLEN-HOEKSEMA S.*, "Introducere în psihologie", ediția a XIV-a, București, Ed. Tehnică, copyright 2005
2. *AVRAMIDIS E., NORWICH B.*, „Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature”, European Journal of Special Needs Education, 2002
3. *ANTONAK R.F., LIVNEH H.*, „Measurement of attitudes towards persons with disabilities”, Disability and Rehabilitation, 2000
4. *CURELARU M.*, „Reprezentări sociale, opinii și atitudini”, rev. Psihologie Socială nr.8, 2001
5. *ZAMFIR C., VLĂSCEANU L.*, coord., „Dicționar de sociologie”, Ed. Babel, București, 1998

DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII LA ELEVII CU DIZABILITATE DE AUZ PENTRU INCLUZIUNEA ȘCOLARĂ DE SUCCES

Ciobanu Adriana,

doctor în psihologie, conferențiar universitar,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Apostol Elena,

doctorand,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Abstract

Articolul descrie atitudinea generală față de reforma educațională, precum și incluziunea școlară a elevilor cu dizabilitate de auz. O premiză de succes în incluziunea școlară ar fi dezvoltarea personalității la elevul cu dizabilitate de auz în funcție de particularitățile psihologice, accentuând rezidurile auditive. În articol sunt analizate cercetările privind dezvoltarea subsistemelor personalității la copiii cu dizabilitate auz.

Abstract

The article describes the general attitude towards educational reform, as well as the school inclusion of students with hearing impairments. A premise for success in school inclusion would be the development of personality in the student with hearing impairment depending on psychological characteristics, emphasizing hearing residues. The article analyzes research on the development of personality subsystems in children with hearing disabilities.